

<https://arvamus.postimees.ee/7706756/valimised-2023-lauri-leppik-majanduskasv-ei-pruugi-suhtelist-vaesust-vahendada>

VALIMISED 2023 ›

[Lauri Leppik: majanduskasv ei pruugi suhtelist vaesust vähendada](#)

[Lauri Leppik](#), Tallinna Ülikooli sotsiaal- ja rahvastikupoliitika professor
6. veebruar 2023, 18:00

Kõrge suhteline vaesus on vesi populistlike erakondade veskile, võimalus pöörata rahulolematust poliitiliseks kapitaliks, pakkudes jõulisi ja lihtsaid lahendusi ühiskonnas pikaldaselt kujunenud probleemidele, kirjutab sotsiaalteadlane ja demograaf Lauri Leppik.

Suhtelises vaesuses – kuusissetulekuga alla 741 euro leibkonnaliikme kohta – elas 2021. aastal statistikaameti andmetel 22,8 protsenti Eesti elanikest. Absoluutses vaesuses ehk kuusissetulekuga alla arvestusliku

elatusmiinimumi, mis 2021. aastal oli 234 eurot, oli samas vaid 1,4 protsenti elanikest. (2022. aastal tõusis elatusmiinimum 303 euroni.)

Juba neist arvudest näeme, et käärid kahe käibeloleva vaesuspiiri vahel on üpris suured. Siit edasi kerivad küsimused, et kui rääkida vaesusest, siis millisest, ning kas ja mida selles osas saaks ette võtta või peaks ette võtma.

Suhtelise vaesuse kriteeriumi on suhteliselt palju kritiseeritud. Sageli osutatakse, et see ei mõõda niivõrd vaesust, kuivõrd tulude jaotuse ebavõrdsust. Tõepoolest, kui vaadata lähemalt, kuidas suhtelist vaesust mõõdetakse, siis selleks kokkulepitud indikaatori puhul eeldatakse, et inimeste tulud ei tohiks jääda liiga palju alla keskmise – täpsemalt, alla 60 protsendi mediaantuludest leibkonnaliikme kohta. Ühiskondades, kus tulujaotus on ühtlasem ning suurema osa elanike tulud ei erine keskmisest liiga palju, on suhteline vaesus väiksem. Teisalt, ühiskondades, kus käärid madalamate ja kõrgemate tulude vahel on suuremad, on ka suhteline vaesus kõrgem.

Üldise elatustasemega ei ole suhtelisel vaesusel tugevat seost. Ehk teisisõnu, majanduskasv ja ühiskondliku jõukuse suurenemine iseenesest ei pruugi suhtelist vaesust vähendada.

Tihti arvatakse – paraku ekslikult – et kõrgem suhteline vaesus on Kesk- ja Ida-Euroopa riikide eripära. Juba kiire pilk Eurostati andmetele osutab, et Euroopa idapoolsest osast võib leida nii väga madala kui ka väga kõrge suhtelise vaesusega riike. Euroopa madalaimate suhtelise vaesuse näitajatega on Tšehhi ja Sloveenia (vastavalt 11 ja 13 protsenti), samas kui suhteline vaesus on kõrgeim Rumeenias ja Bulgaarias (vastavalt 34 ja 32 protsenti). Eesti jääb oma näitajaga nende kahe äärmuse vahele ja Euroopa keskmike sekka, parasjagu Luksemburgi ja Portugali vahele.

Juba see kiire võrdluspilt näitab, et üldise elatustasemega ei ole suhtelisel vaesusel tugevat seost. Ehk teisisõnu, majanduskasv ja ühiskondliku jõukuse suurenemine iseenesest ei pruugi suhtelist vaesust vähendada.

Suhtelise vaesuse määr maakonniti 2021. aastal.

statistikaamet

Võib olla ei peaks siis poliitikud suhtelise vaesuse pärast liiga palju muret tundma? Kardetavasti ei ole suur osa neist inimestest, kelle tulud jäävad parasjagu elatusmiinimumi ja suhtelise vaesuse piiri vahele, oma elujärgega siiski liiga rahul. See rahulolematuse peegeldub ühiskondlikus frustratsioonis, vimmas ja protestimeeleoludes. Nii ei ole suhteline vaesus mitte arvuline probleem, vaid sotsiaalne probleem läbi ühiskonnas küdevate vastuolude ja konfliktide ning sellest tingitud ebastabiilsuse. Ühtlasi on kõrge suhteline vaesus vesi populistlike erakondade veskile, võimalus pöörata rahulolematuse poliitiliseks kapitaliks, pakkudes jõulisi ja lihtsaid lahendusi ühiskonnas pikaldaselt kujunenud tulu- ja varajaotuse «nurjatutele» probleemidele.

Otsides lahendusi suhtelise vaesuse vähendamiseks, tuleks esmalt vaadata üldnäitaja «sisse», ehk pöörata tähelepanu sellele, milliste rühmade suhtelise vaesuse risk on kõige kõrgem. Madalate tuludega inimeste seas leiame Eestis ebasproportsionaalselt palju üksielavaid eakaid naisi, väljaspool Eestit sündinud muust rahvusest ja valdavalt vene koduse keelega inimesi, lastega üksikvanemaid, aga ka töötuid või töövõimetuid mehi. Need on kõik suhteliselt arvukad rahvastikurühmad, kelle sissetulekute olulisem muutus võiks anda muutuse ka suhtelise vaesuse tasemes.

Kas, kuivõrd ja kuidas on vaesuse teema oma valimisprogrammides jutuks võtnud riigikogu valimistel osalevad erakonnad ning millistele sihtrühmadele milliseid lahendusi nad välja pakuvad?

Otsesõnu räägivad oma programmides vaesusest Keskerakond, Reformierakond, Sotsiaaldemokraatlik Erakond, EKRE ja Eestimaa Rohelised. Ent erakondade vahel on siiski olulisi erinevusi nii rõhuasetustes kui ka üldsõnalisuse-konkreetsuse astmes. Kui Keskerakond peab oluliseks vähendada absoluutses vaesuses elavate inimeste arvu ja osakaalu, siis rohelistel näevad probleemi ka suhtelise vaesuse suurenemises. Teised erakonnad pole pidanud vajalikuks eraldi täpsustada, kas sihitakse suhtelist või absoluutset vaesust.

Sotsiaaldemokraatide puhul ilmneb siiski, et püütakse tabada mõlemat. Ühelt poolt soovivad nad vaesusega võitlemiseks tõsta toimetulekutoetust ja toimetulekupiiri, mis teatavasti on seni elatusmiinimumist madalam. Teisalt tahetakse palgavaesuse vähendamiseks tõsta alampalka, ent palgavaesust mõõdetakse just tööga hõivatud inimeste suhtelise vaesusriski kaudu.

Alampalga tõstmisele soovivad panustada ka Keskerakond ja EKRE. Roheliste lahenduseks on kodanikupalk, mis peaks «kaotama absoluutse vaesuse ning hirmu vaesusesse langemise ees». Reformierakond on seevastu valinud rühmapõhise lähenemise, markeerides vaesusriski leevendamise meetmetena rahvapensioni ehk miinimumpensioni tõstmise, üksielavate 80+ vanuses eakate pensionilisa muutmise igakuiseks ja üksikvanemate suurema toetamise. Lisaks soovib Reformierakond «uuendada statistikaameti arvestuslikku elatusmiinimumi». EKRE lubab päästa Eesti vaesusest; nende plaani järgi aitavad seda saavutada majanduskasv, maksude langetamine, tuumaenergia, neljarajalised maanteed ning pensionide ja alampalga tõus.

Lisaks otsese vaesusretoorika puudumisele on Parempoolsete, Eesti 200 ja Isamaa ühisosaks ka veendumus, et abivajajaid tuleks toetada pigem vajaduspõhiselt.

Isamaa, Eesti 200 ja Parempoolsete valimisprogrammidest aga vaesuse mõistet ei leia. See ei tähenda küll, et nende programmid ja neis pakutud sammud üldse ei omaks puutumust vaesusega, ent vähemasti ei nähta vaesust sellise sotsiaalprobleemina, et see otsesõnu jutuks võtta. Pigem jääb see teema neil muude küsimuste varju ja sellele lähenetakse ümber nurga.

Isamaa programm räägib üldisemalt, aga paraku ka üldsõnalisemalt toimetulekust: «Ühiskonnaliikmetena vastutame iseenese ja ligimese toimetuleku eest. Traditsioonilise elukorralduse osa on põlvkondadevaheline side ja vastastikune hool.» Eesti 200 kurdab, et «Eestis on nii abiandjad kui ka abivajajad väsinud ja katki». Parempoolsed möönavad ühes lauses, et Eestis on ka «tegelikke abivajajaid».

Riigikohtu paari aasta tagune lahend täpsustab sotsiaalhoolekande seaduses sõnastatud ja ütleb muuhulgas, et sotsiaalabi osutamist ei tohi seada sõltuvusse seadusjärgsete ülalpidajate olemasolust või nende maksevõimest.

Lisaks otsese vaesusretoorika puudumisele on Parempoolsete, Eesti 200 ja Isamaa ühisosaks ka veendumus, et abivajajaid tuleks toetada pigem vajaduspõhiselt. Rohkem rõhku vajaduspõhistele toetustele ja teenustele soovib ka Reformierakond.

Ühelt poolt näeme niisiis ettepanekuid, kus soovitakse tõsta ühe või teise toetuse määra, pensione või alampalka. Toetuste määrade tõstmine ei pruugi aga veel tingimata suhtelise vaesuse määra langetada, kui tõised sissetulekud tõusevad samal ajal kiiremini. Sestap on oluline toetuste ja pensionide kasvutempo võrreldes hõivatute palgakasvuga, samuti alampalga tõus võrreldes keskmise palga kasvuga.

Teise rubriiki võiks liigitada ettepanekud toetuste maksmise põhimõtete muutmiseks. Selles osas torkab silma mitme erakonna soov muuta toetusi rohkem vajaduspõhiseks. Vajaduspõhised toetused võivad mõnel juhul küll vaesusrisiki vähendada, ent võivad ka vaesust alal hoida. Siin ei peitu võti üksnes toetuse määramise põhimõtetes, vaid olulised on siiski konkreetsed tingimused, toetuste tase ning kaasuvad sotsiaalteenused.

Valimisprogrammid ei pööra eriti tähelepanu abivajajate võimestamisele, mida saaks ehk tõlgendada ka nii, et sellistele mõtetele ei ole valijate seas poliitilist nõudlust.

Kolmandasse kategooriasse võiks lugeda «grandioossed plaanid», kus probleem loodetakse lahendada mitme, ent pigem kaudse mõjuga abinõu abil, nagu maksude langetamine, ettevõtlusvabaduse suurendamine või teedehitus. Kahtlemata on sellistelgi sammudel mõju tulujaotusele, ent pole selge, milline oleks nende koosmõju, kas tulude ebavõrdsust ja suhtelist vaesust vähendav või pigem suurendav.

Lõpuks jääb silma, et valimisprogrammid ei pööra eriti tähelepanu abivajajate võimestamisele, mida saaks ehk tõlgendada ka nii, et sellistele mõtetele ei ole valijate seas poliitilist nõudlust. Ent ilmselt olekski palju loota, et valimisprogrammid pakuks keerulistele ja mitmetahulistele sotsiaalsetele probleemidele põhjalikke lahendusi. Pigem püüab see kirjandusžanr kõnetada potentsiaalseid valijarühmi. Ometi peegeldavad need tekstid siiski ka erakondade strateegiakujundajate seas levinud mõttemalle ning on sellisena huvitav analüüsimaterjal.